

TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ ZIEMI KOŻUCHOWSKIEJ

LUDZIE
W DZIEJACH
KOŻUCHOWA

REDAKCJA
Tomasz Andrzejewski

KOŻUCHÓW 2013

HANS VON RECHENBERG - RYCERZ Z KOŻUCHOWA

Dzieje Kożuchowa na przełomie średniowiecza i doby nowożytnej z pewnością należą do najciekawszych w historii tego miasta. Wśród wielu postaci, które w tym okresie związane były z Kożuchowem poczesne miejsce zajmuje Hans von Rechenberg. Wzmiankowany przez kronikarzy śląskich, czeskich, polskich i krzyżackich szlachcic, przedstawiciel rodzimej (kożuchowskiej) szlachty był z pewnością jedną z najbardziej barwnych postaci epoki. Niespełna sto lat po jego śmierci znany śląski kronikarz Jacob Schickfuss zanotował w swojej kronice: „Znalazł on miasto jako wygodne i miłe, więc spędził w nim w przyjaźni i radości 21 lat, po czym udał się do Pragi, a gdy tam zmarł, po długiej żałobnej drodze sprowadzono go do Kożuchowa (i złożono) w grobie, który już za życia kazał sobie zbudować”¹.

W literaturze poświęcono Rechenbergowi sporo miejsca, zwracając uwagę na jego służbę na dworach królewskich Jagiellonów, zasługi w propagowaniu reformacji i jego aktywność polityczną na Śląsku².

¹ J. Schickfuss, *New vermehrete Schlesische Chronica und Landes Beschreibung Ins gemein und insoderheit von den fürnembsten, Städten in Schlesien...*, Jehna - Breslau 1625, ks. 4, s. 236. Tłumaczenie Adam Górski.

² Pierwszy obszerny biogram Rechenberga opublikował na początku XX w. w prasie lokalnej B. Becker, *Ritter Hans von Rechenberg (1465-1537)*, „Anzeiger für Neustädte und Umgebung” 1915, nr 21-24. Badacze polscy zainteresowali się jego osobą za sprawą biogramu autorstwa W. Strzyżewskiego: *Jan Rechenberg (ok. 1480-1537). Szlachcic, wojskowy w służbie Jagiellonów, prekursor luteranizmu w księstwie głogowskim*, [w:] *Ludzie Środkowego Nadodrza. Wybrane szkice biograficzne (XII-XX wiek)*, red. K. Bartkiewicz, Zielona Góra 1998, s. 165-167. Na początku XXI stulecia opublikowano kilka prac poświęconych rodzinie Rechenbergów, w których postaci Hansa poświęcono wiele miejsca: T. Andrzejewski, K. Motyl, *Siedziby rycerskie w księstwie głogowskim. Zamki i dwory Rechenbergów i Schönaichów*, Nowa Sól 2002; T. Andrzejewski, *Rechenbergowie w życiu społeczno-gospodarczym księstwa głogowskiego w XVI-XVII wieku*, Zielona Góra 2007; idem, *Rechenbergowie w księstwie głogowskim w XVI-XVII wieku*, Zielona Góra 2010 (wydanie II uzupełnione w 2012 r. i opublikowane w internecie). Ostatnio duży wkład w badanie dziejów życia Rechenberga wniósł czeski historyk P. Kozák: *Hans Rechenberg, dvořan střední Evropy*, [w:] *Zrod stavovského Hlohovska*, Opava 2008, s. 215-249; idem, *Hans Rechenberg (+ 1537): slezský válečník, diplomat a stoupenec luterství*, [w:] *Korunní země v dějinách českého státu. IV. Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14.-17. století*, red. L. Bobková, J. Konvičná, Praha 2009, s. 589-597. W 2013 r. studium źródłowe poświęcone rodzinie wydał Wolfram von Rechenberg - *Die Familie von Rechenberg: Von ihrem Ursprung bis zur Gegenreformation. Neue Beiträge zur Familiengeschichte*, Münster, 2013.

Data urodzin i pierwsze lata życia Hansa Rechenberga są nieznane. Według badaczy przyszedł na świat między rokiem 1460 a 1480³, jako szóste z dziewięciorga dzieci Melchiora Rechenberga z Borowa Polskiego (zm. 1482 r.). Matką Hansa była druga żona Melchiora – Barbara Schaffgotsch von und zu Kynast und Greiffenstein (córka panów na Chojniku i Gryfowie Śląskim)⁴. W tym czasie rodzina należała już do najzamożniejszych i najbardziej wpływowych w księstwie głogowskim.

Herb rodziny von Rechenberg

Rechenbergowie pojawili się na Śląsku u schyłku XIII stulecia. Pierwszym, wzmiankowanym w 1290 r. na dworze księcia głogowskiego Henryka III przedstawicielem rodu był Heinrich de Rechenberk, który przybył z terytorium tzw. Pleißenlandu (obszaru Niemiec położonego na pograniczu Turynгии i Miśni). W krótkim czasie pojawili się na Śląsku kolejni członkowie rodu, którzy u boku książąt śląskich robili kariery i nabywali posiadłości ziemskie. W połowie XIV stulecia ród był już znacznie rozgałęziony i tworzył kilka linii rodziny w księstwach głogowskim, świdnicko-jaworskim i legnickim. Najsilniejszą pozycję zdobyli Rechenbergowie, którzy osiedli w księstwie głogowskim i świdnicko-jaworskim. Byli to potomkowie Heinricha Rechenberga, który w końcu XIV stulecia wzmiankowany był jako właściciel zamku w Borowie Polskim koło

Nowego Miasteczka. W 1381 r. jego syn Nickel Rechenberg otrzymał w zastaw od króla czeskiego Wacława IV wielki kompleks ziemski, obejmujący połowę Bytomia Odrzańskiego oraz Puszcę Tarnowską. Razem z braćmi Günterem, Heinrichem i Klemensem w latach 1391-1393 zakupili zamek Kliczków, Osiecznicę oraz Puszcę Osiecznicką. W 1397 r. nabyli Przemków z okolicznymi wsiami, a kilka lat później weszli w posiadanie Nowogrodźca nad Kwisą i kilku wsi na terenie obecnego powiatu nowosolskiego, m.in. Borowa Wielkiego. Ich potomkowie umacniali pozycję rodziny w księstwach śląskich głównie poprzez wierną służbę lokalnym książętom, za którą nagradzani byli kolejnymi nadaniami. W drugiej połowie XV stulecia głównymi postaciami w rodzie Rechenbergów w północnej części Śląska byli bracia Melchior i Nickel Rechenberg. Nickel osiadł w Kliczkowie i stał się protoplastą kliczkowsko-przemkowskiej linii rodu.

³ Przyjęta przez autora niniejszego artykułu data urodzin Hansa w 1460 r. (T. Andrzejewski, *Rechenbergowie ...* [2007], Aneks nr 1 - Tablice genealogiczne, nr 3 i 6, s. 287 i 292) w świetle obecnego stanu badań powinna być skorygowana. Także wskazana przez W. Strzyżewskiego data 1480 (s. 165) w konfrontacji z karierą Hansa wydaje się zbyt późną.

⁴ SAB, Familienarchiv der Familie Rechenberg, H. F. Ehrenkrook, *Genealogie der Familie von Rechenberg (Schlesische Linien)*, Görlitz 1940-1942, (maszynopis), sygn. II A 25, s. 6.

Ruiny zamku Rechenbergów w Borowie Polskim.
Fot. lata 20. XX w.

Płyta nagrobna
Melchiora Rechenberga (zm. 1482)
w dawnym kościele franciszkanów w Görlitz.
Fot. 2005 r.

Melchior był właścicielem Borowa Polskiego, Borowa Wielkiego i Siedliska. W 1468 r. odkupił od księcia głogowskiego Henryka XI miasto Sławę z okręgiem, stając się największym posiadaczem ziemskim w księstwie⁵.

Dzieciństwo Hans Rechenberg spędził zapewne w zamku rodzowym w Borowie Polskim. Pierwszy raz wymieniony został w dokumencie z 1484 r., w którym najstarsi synowie zmarłego w 1482 r. Melchiora Rechenberga – Nickel, Melchior i Klemens, przy zgodzie pozostałych braci dokonali podziału schedy po ojcu, obejmując poszczególne części dóbr w księstwie głogowskim⁶. Hans nie otrzymał wtedy żadnych dóbr, niewykluczone, że z powodu młodego wieku lub dlatego, że wcześniej przeznaczony został do służby wojskowej i objęty kuratelą najstarszego brata Nickela. O bliskich więzach łączących obu braci świadczą późniejsze losy Hansa, z nim wspólnie dokonywał zakupów majątków i otrzymywał królewskie przywileje. Zapewne przy starszym bracie uczył się także rzemiosła wojennego. Nickel był jednym z dowódców Jana II Żagańskiego w wojnie z królem węgierskim Maciejem Korwinem (1488-1489). Ze swoim wojskiem pustoszył miejscowości, których mieszkańcy udzielali pomocy wojskom węgierskim. W styczniu 1489 r. spalił w okolicy Legnicy wieś Przybków. Później udał się do Świebodzina, gdzie kierował obroną zamku⁷. Po wojnie Nickel osiadł prawdopodobnie w Sławie.

⁵ Początki obecności rodu na Śląsku i budowę pozycji ekonomicznej omówiono w pracach: T. Andrzejewski, *Rechenbergowie...*(2007, 2010); P. Kozak, *Zrod stavovského Hlohovska...*

⁶ CDS, XXIV, s. 79, nr 52.

⁷ M. Kyntsch, *Herzog Hans von Sagan der Grausame in Jahre 1488*, SRS, Bd. IV, Breslau 1850, s.16-17; M. Nowacki, *Powiat świebodziński. Szkice historyczne*, Świebodzin 2002, s. 73.

Po zakończeniu wojny i objęciu przez czeskich Jagiellonów władzy nad Śląskiem, Hans wraz z młodszym bratem Heinrichem wysłani zostali na dwór w Pradze. Tam dość szybko ugruntował sobie silną pozycję. Latem 1497 r., w dokumencie wystawionym w Ołomuńcu przez króla Czech i Węgier Władysława, wymieniony został jako dworzanin i wierny sługa (*Hofgesinde und Getreuen*). Ponadto przy jego nazwisku pojawiła się informacja, że pochodzi ze Sławy, co wskazuje, że w tym czasie majątek był już współwłasnością z bratem Nিকেlem. W tym samym roku władca potwierdził rodzinie wszystkie nadania, na ten dokument powoływali się bowiem Rechenbergowie na początku XVII stulecia⁸.

Hans na wiele lat związał swoje losy z domem Jagiellonów, pełniąc funkcje dworzanina, wojskowego i dyplomaty na dworze króla Czech Władysława i władców Polski - Jana Olbrachta i Zygmunta I Starego⁹.

Szczególne więzy łączyły Rechenberga z Zygmuntem Jagiellończykiem (Zygmunt I Stary), któremu służył przez wiele lat swojego życia, najpierw jako dworzanin – podczas pobytu księcia w Głogowie w latach 1502-1506, a później przez kilkanaście lat jako oddany żołnierz i cieszący się wielkim autorytetem doradca króla Polski. Pozycję na dworze i zaufanie, którym darzył król śląskiego szlachcica dostrzegali także współcześni, a opinia o Rechenbergu, wyrażona przez cesarskiego posła Sigismunda von Herbersteina nie była zapewne odosobniona¹⁰.

Związany z najmłodszym Jagiellonem, Zygmuntem, towarzyszył mu w drodze do Głogowa, a podczas rządów księcia w księstwie głogowskim należał do grona zaufanych dworzan¹¹. Otoczenie Zygmunta w dużej mierze składało się z Polaków i kilku przedstawicieli miejscowej szlachty, pośród której, obyty na dworach jagiellońskich Rechenberg był doskonale zorientowanym w realiach politycznych Śląska¹². Zaufanie, jakim darzył księżę Hansa Rechenberga, przejawiało się m.in. w powierzaniu mu licznych misji dyplomatycznych,

⁸ M. Rechenberg, *Folgen der Rechten Ordnung nach / Deß ...Herr Melchior von Rechenberg ...Fundamenta welche in Possessorio Ordinario ad veram praemissam facti Narationem ex lure genohmmen...Mit gründtlicher Refutation aller derer Obiectionen / welche in Kegentheiß Deutschen gedruckten schriff / so wol in Consillis der Iuristen Facultet zu Ingolstadt / Dann auch D. Polenii vormeinten Defensionschrift wieder das Rostochische Consilium ex falsa ...fürbracht worden. Contra Hansen Ernesten Sprintzenstein*, 1615, nr 2, s. 125-126. (dalej: *Rechenberg Privilegia...*).

⁹ M. C. Spangenberg, *Adel-Spiegel. Historischer Ausfuertlicher Bericht: Was Adel sey und heisse / Woher er komme / Wie mancherley er sey/ Und was denselben ziere und erhalte [...]*, Schmalkalden 1591; Bd. II: *Ander Teil des Adelspiegels*, Schmalkalden 1594, Bd. II, Cap. 35, s. 60 a. Okres służby dworskiej Rechenberga opisał szczegółowo P. Kozák (*Hans Rechenberg, dvořan středni Evropy*).

¹⁰ „Johannes de Rechenberg Eques Germanus, summa autoritate apud Regem Sigismundum, Eiusque Consiliaris, qui Regem vel invitium possset ad servandam fidem cogere...”. J. Sinapius, *Schlesischer Curiositäten Erste Vorstellung darinnen die ansehnlichen Geschlechter des Schlesi-schen Adels...*, Leipzig 1720, s. 113.

¹¹ Zygmunt przybył do Głogowa z orszakiem dworzan (70 koni), byli wśród nich m.in. bracia Szydłowieccy, Rafał Leszczyński, Pustota, Lasocki i Hans Rechenberg. Z. Boras, *Zygmunt Stary w Głogowie*, Katowice 1983, s. 39.

¹² Przebywając u boku księcia Rechenberg świadczył m.in. na dokumentach wystawianych przez Zygmunta w Głogowie w 1505 r. S. Nowogrodzki, *Rządy Zygmunta Jagiellończyka na Śląsku i Łużyczach*, Kraków 1937, s. 31.

nierzadko o charakterze poufnym. W imieniu księcia dwukrotnie w 1504 r. przebywał na własny koszt w Zgorzelcu, gdzie odbierał m.in. dary miasta dla księcia. W tym samym roku posłował do Pragi, gdzie przedstawiał stanowisko Zygmunta w rodzinnym sporze dynastycznym o Litwę, między królem Polski Aleksandrem a władcą Czech Władysławem. Również, kiedy Aleksander próbował nakłonić Zygmunta do sojuszu przeciwko Turcji i zdecydował się na uregulowanie długów wobec brata, misję odbioru pieniędzy powierzono Rechenbergowi. Ten w styczniu 1505 r. przybył do Opawy, gdzie odbywał się sejm śląski i przywiózł Zygmunta znaczne sumy¹³.

Po objęciu tronu w Polsce przez Zygmunta w 1506 r. Rechenberg udał się na jego dwór. Lata 1506 -1516 spędził na służbie króla Polski i okres ten był jednym z najaktywniejszych w życiu Rechenberga. Jako żołnierz czynnie uczestniczył w zmaganiach wojennych Rzeczypospolitej i Litwy z Moskwą po buncie kniazia Glińskiego w 1508 r., a rok później – zapewne w konflikcie z wojewodą mołdawskim Bogdanem. Prawdopodobnie uczestniczył w odparciu wielkiego najazdu tatarskiego na Podole, zakończonego pogromem czambułów pod Łopusznem w 1512 r. Po wznowieniu działań wojennych z Moskwą i upadku Smoleńska w 1514 r. Hans Rechenberg uczestniczył w próbach odbicia twierdzy i prawdopodobnie w bitwie pod Orszą (8 września 1514 r.), zakończonej wielkim zwycięstwem wojsk litewsko-polskich pod wodzą Konstantego Ostrogskiego¹⁴.

W przerwach między kampaniami wojennymi Hans Rechenberg z powodzeniem demonstrował swoje umiejętności żołnierskie na turniejach rycerskich zarówno w Polsce jak i na Śląsku. Udział w turnieju zorganizowanym w 1511 r. na cześć króla czeskiego Władysława we Wrocławiu, przyniósł Rechenbergowi przyjaźń i wdzięczność starosty głogowskiego, a później biskupa wrocławskiego Jacoba von Salza. Podczas turnieju ranił on ciężko jednego z Węgrów z orszaku królewskiego. Rozjuszeni towarzysze poranionego pragnąc pomsty ścigali Salzę, który schronił się w kościele św. Elżbiety. Przed niechybną śmiercią uratował go Hans¹⁵. Sławę i uznanie przyniósł mu turniej, zorganizowany w Krakowie z okazji zaślubin króla Zygmunta I Starego z córką hrabiego spiskiego Stefana Ząpoli w lutym 1512. Same uroczystości weselne, jak i turniej miały bogatą oprawę. Polscy kronikarze zgodnie odnotowali sukces Hansa Rechenberga, który został zwycięzcą zmagania rycerskich, zajmując pierwsze miejsce w gonitwach na kopie oraz popisach rycerskich - „*W gonitwie z drzewy między inszymi mieli przedniejsze miejsca i dank dzielności Jan Tarło i Jarocki, Polacy, i Rechemberger Ślęzak, dworzanin królewski*” (*Kronika polska...*)¹⁶.

¹³ T. Andrzejewski, *Rechenbergowie...* (2007), s. 196.

¹⁴ *Tamże*, s. 189; P. Kozak, *Hans Rechenberg...* (2009), s. 579-583.

¹⁵ J. Blaschke, *Geschichte der Stadt Glogau und des Glogauer Landes*, Glogau 1913, s. 176.

¹⁶ M. Strykowski, *Kronika polska, litewska, żmudzka i wszystkiej Rusi*, t. II, Warszawa 1846, s. 364. „Ioannes Rechemberger, Silesianus, apud, Sigismundum veteranus miles, hastarum ludo praemium victoriae primo loco adsecutus est; secundo loco Ioannes Tarlo”. J. L. Decjusz, *De Sigismundi regis temporis Liber 1521*, wyd. W. Czermak, Kraków 1921, s. 58.

W latach 1510-1511 powierzano Rechenbergowi także poważne misje dyplomatyczne, związane z konfliktem Jagiellonów z wojewodą mołdawskim Bohdanem, w związku z czym posłował kilkakrotnie na dwór króla Węgier Władysława w Budzie. Podczas rokowań Zygmunta Starego z królem Władysławem w sprawie zwrotu koronie czeskiej Opawy, towarzyszył sekretarzowi królewskiemu Piotrowi Tomickiemu do Wyszehradu. Podczas misji w Prusach Królewskich i w państwie zakonnym w 1513 r. wystąpił u boku Mikołaja Iskrzyckiego i prokuratora Jana Czolo w sporze finansowym z wojewodą malborskim Jerzym de Baysen¹⁷.

Służba na dworze Zygmunta przyniosła Rechenbergowi i jego rodzinie nie tylko sławę, ale także realne korzyści materialne w postaci licznych nadań i zyskowych urzędów. Jeszcze w latach 1504-1505 władca potwierdził w Głogowie prawa do dóbr Rechenbergom z Borowa Polskiego i ich kuzynom z Przemkowa. W 1506 r. sprzedał Hansowi i Nickelowi ¼ Nowego Miasteczka z folwarkiem i wsią Popęszyce¹⁸. W tym samym roku podczas pobytu w Liwie Zygmunt, już jako król Polski, w dwóch dokumentach potwierdził Hansowi i jego bratu Nickelowi dzierżawę części Bytomia Odrzańskiego i Tarnowa od braci Glaubitz wraz z wszystkimi prawami przynależnymi na tym terenie władcy oraz wszystkim Rechenbergom nadania w Sławie, Strączu, Radzyniu, Lubogoszczy, Borowie Polskim, Gołaszynie, części Nowego Miasteczka, które wcześniej kupili oraz prawo dziedziczenia części Bytomia Odrzańskiego i Tarnowa. W latach 1507-1508 w Krakowie potwierdzone zostały prawa Rechenbergów do zamku w Siedlisku i lasów w pobliżu wsi Lipiny. Kluczowe znaczenie dla głogowskich Rechenbergów miał dokument, wystawiony w Radomiu 6 stycznia 1508 r. Król potwierdzał w nim Hansowi i jego braciom Nickelowi, Baltasarowi i Klemensowi oraz kuzynom Kasparowi z Przemkowa i Kliczkowa oraz Georgowi z Borowa Polskiego wszystkie ich lenna w księstwie głogowskim. Dokument gwarantował wszystkie prawa następcom Rechenbergów zarówno w linii męskiej i żeńskiej, potwierdzał prawa do niższego i wyższego sądownictwa oraz zwolnienia z podatków przynależnych szlachcie w Polsce. W 1510 r., za wstawiennictwem króla Polski, nadania te potwierdził w Pradze jego brat król Czech i Węgier Władysław¹⁹.

W latach 1507-1508 Rechenberg otrzymał wójtostwa w Bytomiu Odrzańskim i Sławie. Pełnienie tych urzędów wiązało się ze znacznymi dochodami. Wraz z bratem Nিকেlem czerpał także zyski z ceł, zarówno na terenie księstwa jak i poza nim. W 1505 r. Zygmunt Jagiellończyk nadał im prawo do czerpania dochodów z wszystkich ceł pobieranych na terenie ich lenn, a także pewne przywileje na terenie Łużyc. W 1507 r. król Zygmunt nadał Hansowi Rechenbergowi za usługi oddane w przeszłości dochody w wysokości 1000 guldenów węgierskich

¹⁷ *Acta Tomiciana*, T. I (1507-1511), Posnaniae 1852, s. 115-126; LUBS, Bd. II, s. 537, nr 86; T. Andrzejewski, *Rechenbergowie...* (2007), s. 196; P. Kozak, *Hans Rechenberg...* (2009), s. 579-583.

¹⁸ Dobra te były wygasłym lennem, należącym wcześniej do rodziny von Tauschsdorff. CDS XXIV, s. 81, nr 64.

¹⁹ T. Andrzejewski, *Rechenbergowie...* (2007), s. 92-94.

na cle w Głogowie²⁰.

Podczas służby na dworach Jagiellonów Rechenberg do 1516 r. właściwie zabiegał o potwierdzenie stanu posiadania swojej rodziny i czerpał dochody z królewskich nadań. Indywidualną ekonomiczną pozycję na terenie księstwa głogowskiego chciał zdobyć jednak w wyniku przejścia dochodowych majątków, jakim było lenno kożuchowskie i majątek otyński. Zabiegi o Kożuchów czynił już w latach 1511-1513. Miasto wraz z lennem zamkowym przynosiło w tym czasie znaczne dochody. Jednak w tym czasie Kożuchów stał się przedmiotem skomplikowanych układów finansowych, prowadzonych przez Jagiellonów ze swoimi stronnikami. W 1510 r. król Władysław zastawił weichbild kożuchowski z zamkiem księciu Bartłomiejowi ziębicickiemu²¹. Jednocześnie, w wyniku swoich starań na dworach królewskich, Rechenberg już w 1513 r. otrzymał prawo (predykat) do tytułowania się „*uff der Schlaw unnd Freinstad*” (ze Sławy i Kożuchowa), co wskazywać mogło na nabycie praw do Kożuchowa. W tym czasie jednak przywilej ten miał raczej charakter symboliczny i traktować go należy jako obietnicę²². Możliwość faktycznego przejścia Kożuchowa pojawiła się dopiero po śmierci księcia ziębicickiego w 1515 r. Zabiegi Rechenberga na dworze królewskim w Budzie przyniosły oczekiwane rezultaty, kiedy król Władysław 21 stycznia 1516 r. wydał dokument, przekazujący w zastaw Hansowi zarówno zamek jak i miasto Kożuchów²³.

Od dłuższego czasu Rechenbergowie zainteresowani byli także lennem otyńskim. Wielki klucz majątkowy, obejmujący miasto Otyń i kilka wsi położonych po obu stronach Odry, został w 1482 r. skonfiskowany rodzinie von Zabeltitz przez księcia Jana II Żagańskiego, a później, jako wygasłe lenno przeszedł na własność korony czeskiej. Po upadku Jana II w 1488 r. władający wówczas Śląskiem Maciej Korwin przekazał Otyń w dzierżawę rodzinie von Nostitz. W 1497 r. spadkobierca otyńskich Zabeltitzów – Balthasar zawarł układ z Hanssem i Niclem Rechenbergiem, oferując połowę majątku w zamian za pomoc w odzyskaniu Otynia. Zapisy poczynione przez Zabeltitzę na rzecz Rechenbergów otworzyły im drogę do starań o dobra otyńskie. Uwieńczone zostały one sukcesem 24 lutego 1516 r., kiedy król Władysław i jego syn Ludwik zatwierdził sprzedaż dóbr obejmujących miasto Otyń i kilka wsi Hansowi i Nickelowi Rechenbergom za 7000 guldenów węgierskich. Zakup ten był znacznym osiągnięciem Rechenbergów, gdyż ziemie te pozyskali nie jako lenno, lecz jako dobra dziedziczne²⁴.

Nadania uczynione w ostatnich tygodniach życia przez króla Władysława

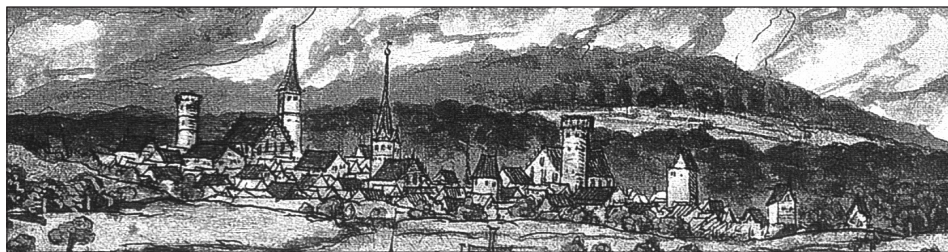
²⁰ *Rechenberg Privilegia...*, nr 3, s. 126-127; *Verzeichnis Oberlausitzischer Urkunden*, Bd. II, wyd. J. G. Zobel, Görnitz 1824, nr 67; CDS, XXVIII, s. 147, n 858; MRPS, P4, vol. 1, nr 208; T. Andrzejewski, *Rechenbergowie...* (2007), s. 146-147.

²¹ J. Schickfuss, *op.cit.*, Buch 4, Cap. 8, s. 52; F. Minsberg, *Geschichte der Stadt und Festung Gross-Glogau*, Bd. 2, Glogau 1853, s. 5

²² CDS, XXIV, s. 82, nr 72; P. Kozak, *Hans Rechenberg...*(2008), s. 241-243.

²³ CDS, XXIV, s. 99.

²⁴ APW, Księstwo głogowskie 1329-1886, Rep. 4b, nr 51abc; APZG, Wielka własność ziemska w Otyniu 1508-1941, sygn. 1710, s. 1-4; LUBS, Bd. I, s. 261-262, nr 125; T. Andrzejewski, *Rechenbergowie...* (2007), s. 94-95.

Koźuchów w czasach Hansa Rechenberga
Fragment wedyty miast Polkowice i Koźuchowa Matthiasa Gerunga ok. 1536/37.

(zmarł w kwietniu 1516 r.) uczyniły jego wiernego dworzanina Hansa Rechenberga jednym z największych posiadaczy ziemskich w księstwie głogowskim. Kilka lat później udało się jeszcze Hansowi uzyskać pełnię praw do Bytomia Odrzańskiego i niewielkie dobra w okolicach Sławy²⁵.

Objęcie władzy nad Koźuchowem przez Hansa Rechenberga było niewątpliwie jego wielkim sukcesem. Szczupłość źródeł nie pozwala jednak określić zakresu jego władzy nad miastem i stawia wiele pytań. Koźuchowscy mieszczenie w wyniku otrzymanych w latach 1510-1511 od króla Władysława przywilejów, cieszyli się znacznymi uprawnieniami samorządowymi. Mieli prawo samodzielnego wyboru rady, burmistrza, wójta sądowego, mistrzów cechowych i innych urzędników miejskich. Ponadto – przywileje nadawały miastu sprawowanie sądownictwa niższego i wyższego (z wyłączeniem szlachty) na terenie miejskim, przedmieściach i w pobliskich wsiach²⁶. Także urząd starosty weichbildowego, który reprezentował władcę na terenie miasta i okręgu, przynajmniej do 1519 r. pełnił Friedrich Dyherrn²⁷. Przejęcie Koźuchowa przez Rechenberga, podobnie jak wcześniej nadanie tego lenna księciu ziębickiemu, spotkało się z oporem głogowskiej szlachty, która z niepokojem patrzyła na takie uprzywilejowanie Rechenbergów. Ponadto, podnoszono tu sprawę obietnicy króla Władysława z 1508 r., że nie będzie zastawiał terytoriów księstwa²⁸. Jeżeli Rechenberg rzeczywiście sprawował władzę nad całym miastem, to trwało to zaledwie 6 lat.

²⁵ W 1519 r. bracia Ernst i Hans von Glaubitz z Czernej potwierdzili dzierżawę swojej części Bytomia braciom Rechenbergom, a w 1521 r. Hans odkupił prawa do połowy miasta i folwarku Glaubitzów. W 1523 r. król Ludwik przekazał jako dobra dziedziczne Hansowi Rechenbergowi część wsi Merzdorf (obecnie część wsi Stare Strącze) z prawem sądenia tamtejszych mieszkańców. CDS XXIV, s. 108; LUBS, Bd. I, s. 265-266, nr 130; CDS XXIV, s. 84, nr 83.

²⁶ T. Andrzejewski, *Samorząd miejski Koźuchowa u progu doby nowożytnej*, [w:] *700 lat samorządu miejskiego Koźuchowa. Materiały z sesji naukowej*, red. A. Górski, Koźuchów 2010, s. 15-22.

²⁷ CDS XXIV, s. 84, nr 82; T. Andrzejewski, Z. Szukielowicz, *Zamek w Koźuchowie. Rys historyczny*, Koźuchów 2009, s. 41. Po 1519 r. w dokumentach księstwa głogowskiego nie wspomina się już o urzędzie starosty weichbildu. Należy przyjąć, że część przypisanych do niego kompetencji przejął właściciel lenna.

²⁸ A. Gryphius, *Glogauesches Fürstenthums Landes Privilegia aus dem Originalen an tag gegeben...*, [b.m.] 1649, s. 41-42; K. Matwijowski, *Czasy nowożytne*, [w:] *Głogów. Zarys monografii miasta*, red. K. Matwijowski, Wrocław - Głogów 1994, s. 127

W 1522 r. król Ludwik II Jagiellończyk ograniczył jego prawa tylko do zamku z wszystkimi przynależnymi do niego dobrami i prawami, zastrzegając jednocześnie, że zastaw ma charakter dożywotni i w ciągu 14 dni po śmierci Rechenberga musi zostać zwrócony koronie czeskiej²⁹.

Pomimo ograniczenia praw własnościowych Rechenberga tylko do lenna zamkowego (wiązał się z nim także urząd starosty zamkowego) jego posiadanie było bardzo intratne pod względem finansowym³⁰. Na początku XVI wieku właściciele lenna zamkowego (*Pfandes-Inhaber des Königlischen Schlosses*) dochody czerpali z kilkudziesięciu źródeł, np. z dzierżaw i zastawów dóbr ziemskich (lasów, łowisk), czynszów gruntowych, opłat za wypas w lasach i na pastwiskach bydła i trzody chlewnej. Znaczącym źródłem dochodu były opłaty sądowe i cła, pobierane na terenie miasta Koźuchowa, np. zamek kontrolował obroty towarowe przy Bramie Głogowskiej. Korzystano także z opłat za dzierżawę młyna słodowego i łąk, podatków od handlu śledziami, zbożem, mięsem, słodem, mlekiem, jajami, ziołami, miodem, bydłem. Zamek kontrolował także handel solą i wyszynk wina i piwa³¹. Z pewnością władając lennem Rechenberg wpływał także na sytuację ekonomiczną miasta. Jego rządy przypadły bowiem na okres istotnych przemian politycznych, związanych z reformacją i objęciem władzy nad Śląskiem przez Habsburgów. Według pochodzącego z Koźuchowa kronikarza Joachima Cureusa, Rechenberg był dobrym gospodarzem i sprzyjał rozwojowi miasta³². W tym czasie Koźuchów, podobnie jak Głogów, wszedł na drogę rozwoju ekonomicznego. Korzystna koniunktura gospodarcza, która charakteryzowała pierwszą połowę XVI stulecia, w powiązaniu z umiejętną polityką lokalnych właścicieli lenn królewskich powodowała, że miasta księstwa bogaciły się na handlu³³. Wzrost zamożności Koźuchowa nie pozostawał bez wpływu na pozycję właściciela zastawu zamkowego, gdyż część zysków z handlu płynęła do kasy zamkowej. Prawdopodobnie przebudował zamek, jemu przypisuje się również zakończenie modernizacji systemu obronnego miasta, które otrzymało na całym obwodzie drugi rząd kamiennych murów z bastejami³⁴.

Przejęcie Koźuchowa i Otynia było kolejnym etapem błyskotliwej kariery Rechenberga. Pomnożył swój stan posiadania w księstwie głogowskim i chociaż nie piastował w hierarchii stanowej księstwa ważniejszych urzędów (prócz

²⁹ CDS, XXIV, s. 84, nr 82.

³⁰ Problematykę lenn zamkowych i dóbr zastawnych na terenie księstwa głogowskiego w XVI-XVIII w. omawia J. Kuczer, *Szlachta w życiu społeczno-gospodarczym księstwa głogowskiego w epoce habsburskiej 1516-1740*, Zielona Góra 2007, s. 128-141.

³¹ T. Andrzejewski, Z. Szukielowicz, *Zamek w Koźuchowie...*, s. 40.

³² J. Cureus, *Neue Cronica Des Herzogthumbs Ober und Nieder Schlesien...*, (wyd. H. Räteln), Leipzig 1601, s. 376.

³³ S. Kowalski, J. Muszyński, *Koźuchów. Zarys historii*, Koźuchów 1995, s. 84-87; Idem, *Miasto w czasach nowożytnych*, [w:] *Koźuchów. Zarys dziejów*, red. T. Andrzejewski, Koźuchów 2003, s. 68-79.

³⁴ J. Blaschke, *op. cit.*, s. 189; T. Andrzejewski, Z. Szukielowicz, *Mury obronne Koźuchowa*, Koźuchów 2008, s. 66.

starosty zamkowego w Koźuchowie), posiadał na jego terenie i całego ówczesnego Śląska znaczne wpływy. Potwierdzeniem zaufania jakim darzyli go nadal Jagiellonowie i książęta śląscy były kolejne misje, które mu powierzali i zaszczyty. W 1518 r. na prośbę księcia legnickiego Fryderyka, król Polski Zygmunt nadał Rechenbergowi ekspektatywę na kanonię poznańską. Prawo do objęcia części dochodów z prebendy miał otrzymać wspólnie z kasztelanem i starostą wielkopolskim Łukaszem Górką w przypadku najbliższego wakatu (tj. śmierci biskupa Jacoba von Salzy). Był to niewątpliwy sukces Rechenberga, który wiązał się ze znacznymi dochodami. Hans nie skorzystał jednak z otrzymanych nadań, gdyż von Salza zmarł dwa lata po nim (1539 r.). W 1519 r. nowy władca czeski Ludwik Jagiellończyk potwierdził wszystkie nadania dla Rechenberga i jego rodziny³⁵.

Na służbie króla Polski zaznaczył swój udział w ostatniej wojnie z zakonem krzyżackim (1519-1521), w której brał czynny udział jako żołnierz i dyplomata. W aspekcie militarnym nie odniósł w niej jednak sukcesów, co skrętnie odnotowały krzyżackie kroniki. Dowodzony przez Rechenberga oddział w sile 400 zaciężnych Polaków, Czechów i Tatarów miał zostać 11/12 czerwca 1520 r. rozpędzony przez 60 ludzi wielkiego mistrza z Królewca. W potyczce tej nie odnotowano strat w ludziach, a Rechenberg stał się przedmiotem krzyżackich drwin. W sierpniu 1520 r. uczestniczył w poselstwie biskupa Pomezanii (jako jego eskorta), a w listopadzie stał na czele poselstwa króla polskiego, które wyruszyło z Torunia do wielkiego mistrza w Królewcu. W imieniu Zygmunta I Starego prowadził Rechenberg także mediacje z mistrzem zakonu Albrechtem Hohenzollernem³⁶.

Uczestnicząc w konflikcie polsko-krzyżackim Hans nie zaniedbywał swoich interesów na Śląsku, które zagrożone zostały przez bogacący się i rozwijający Głogów. W tym czasie Rechenbergowie toczyli ostry spór z Głogowem o prawa miasta do wyrębu drzew na terenie Puszczy Tarnowskiej, która od 1381 r. znajdowała się w ich rękach. Ponadto Hans i Nickel podjęli starania o wybudowanie mostu w Bytomiu Odrzańskim, na co uzyskali wstępną zgodę monarchy czeskiego. Perspektywa budowy mostu w dobrach Rechenbergów, w których ponadto znajdowała się komora celna, oznaczała dla Głogowa niebezpieczeństwo utraty znacznych dochodów z cła mostowego i degradację królewskiego szlaku handlowego, prowadzącego przez miasto. Reakcja głogowian na działania Rechenbergów była natychmiastowa. W wyniku ich interwencji na dworze praskim, Rechenbergowie zmuszeni zostali do zaniechania budowy mostu, a udzielone wcześniej zezwolenia cofnięto. W liście skierowanym do braci Rechenbergów w kwietniu 1520 r. król Ludwik wyjaśniał, że budowa mostu doprowadziłaby

³⁵ *Codex Diplomaticus Poloniae*, oprac. M. Boniecki, t. 4, Warszawa 1887, s. 227-228; LUBS, t. I, s. 265, nr 129.

³⁶ *Aufzeichnungen zur Geschichte des letzten Hochmeisters*, SRP, Bd. 5, 1874, s. 335, 337-338; ibidem, *Eyn news geticht von dem negstvorgangenen krieg zu Preussen 1520*, s. 344; MRPS, P4, vol. 2, nr 12692; J. Voigt, *Geschichte Preussens von den ältesten Zeit bis zum Untergangen der Herrschaft des Deutschen Ordens*, Bd. IX, Königsberg 1839, s. 609-610, 618.

do naruszenia przywilejów Głogowa, utraty znacznej części zysków przez miasto, a przede wszystkim do zakłócenia spokoju w księstwie głogowskim, na co monarcha nie może się zgodzić³⁷. Także spór o drewno zakończył się dla Rechenbergów niekorzystnie i król Ludwik wydał postanowienie o utrzymaniu w mocy dawnych przywilejów. Sukcesem zakończyły się natomiast zabiegi Hansa o nadanie przywilejów targowych dla Bytomia Odrzańskiego. Już w 1519 r. król Ludwik zezwolił na organizację w mieście dwóch rocznych jarmarków oraz cotygodniowych wolnych targów końskich³⁸. Pomyślnie zakończył się dla Rechenbergów wieloletni spór terytorialny z konwentem cysterskim w Przemęcie. Jego przedmiotem były prawa do terenów oraz sądownictwa i powinności chłopskich ze wsi Wijewo, położonej w granicach Wielkopolski (okręg wschowski), którą Nickel i Hans Rechenbergowie chcieli włączyć w granice majątku sławskiego. Ich działaniom sprzyjało nieprecyzyjne ustalenie granic między księstwem głogowskim a Wielkopolską. W 1504 r. sąd dworski w Sławie oddalił pretensje opata z Przemętu i rozstrzygnął sprawę na korzyść Rechenbergów. Sprawa ciągnęła się przez kilkanaście lat. Ponowną skargę opata rozpatrywał w 1522 r. sąd w Sławie w obecności królewskiego sędziego dworskiego. Także i tym razem udało się Rechenbergom zachować prawa zwierzchnie do łąk i lasów na pograniczu³⁹.

Na początku lat 20. XVI stulecia Hans Rechenberg był u szczytu swojej kariery. W tym czasie zetknął się z propagatorami nauk Marcina Lutra i szybko stał się ich zwolennikiem. Niewykluczone, że wpływ na jego postawę religijną miało spotkanie z bliskim współpracownikiem reformatora, Filipem Melanctonem, który gościł w 1521 r. w podgłogowskiej wsi Żukowice u rodziny von Berge. Również w Koźuchowie naukę Lutra miał głosić w tym czasie Valerius Rosenhein⁴⁰. Prawdopodobnie na przełomie 1521-1522 r. Hans Rechenberg sprowadził do Koźuchowa luterańskiego duchownego, który w kaplicy zamkowej odprawiał pierwsze w księstwie głogowskim nabożeństwa. Duchownym tym był Ambrosius Creising, proboszcz z Wołowa, który za wstawiennictwem Rechenberga zwolniony został z więzienia w Otmuchowie, gdzie go osadzono prawdopodobnie za głoszenie haseł reformacyjnych. Współpraca mnicha z Hansem nie układała się jednak najlepiej i już w 1523 r. Creising opuścił Koźuchów. Powodem rozdzwieńców

³⁷ CDS XXVIII, s. 157, nr 955; *Brief König Ludwigs wegen der Brücke zu Beuthen, daß solche nicht zu verstaten. 1520.* [w:] F. Minsberg, *op. cit.*, Bd. I, s. 175-176 i 11; J. Blaschke, *op. cit.*, s. 178.

³⁸ APZG, Akta miasta Bytom Odrzański, sygn. 1, s. 3; CDS XXIV, s. 102, nr 7.

³⁹ CDS XXIV, s. 157; BUZ, Dział Zbiorów Specjalnych; *Belege und Akten zur Chronik von Schla- wa, (rkps)*, sygn. ZS 3788, s. 7-10; W. Rechenberg, *Die Familien von Rechenberg in Schlesien bis zum sechzehnten Jahrhundert*, „Rechenberger Hefte“, H. VIII, Trier 2003, s. 18. Por. T. Andrzejewski, *Rechenbergowie...* (2007), s. 144.

⁴⁰ K. G. Hoffmann, *Geschichte von Schlesien aus der älteren Zeit bis auf unsere Tage*, Bd. III, Schweidnitz 1828, s. 130; J. Soffner, *Geschichte der Reformation in Schlesien*, Breslau 1887, s. 324-325; D. Dolański, *Najspokojniejszy kościół. Reformacja XVI wieku w księstwie głogowskim*, Zielona Góra 1998, s. 48; H. Dumrese, E. Dumrese, *Kirchengeschichte der evangelischen Gemeinde Frey- stadt, Freystadt 1909*, s. 5.

miały być różnice ideologiczne – Creising skłaniał się do nauk Karlstadta, a Rechenberg był oddany teozom głoszonym przez Lutra⁴¹. Reformator, któremu zapewne znana była pozycja Rechenberga na Śląsku, pragnął pozyskać dla siebie możnego szlachcica i prowadził z nim prawdopodobnie korespondencję. W jednym ze swoich kazań, które szybko wydrukowano i rozkolportowano w 1522 r. w Niemczech i na Śląsku, zwrócił się bezpośrednio do Rechenberga i nazwał go „niemieckim Hansem”⁴². Wkrótce potem Rechenberg publicznie opowiedział się za nauką Lutra. Na sejmie śląskim w Grodkowie w 1524 r. w obecności biskupa wrocławskiego Jacoba von Salzy księżęta i szlachta śląska wystąpili z żądaniem wprowadzenia liturgii zgodnej z nauką Lutra – „głoszenia Ewangelii bez ludzkich dodatków”. Podczas obrad sejmowych Rechenberg miał złożyć oświadczenie, że dopóki żyje będzie przyjmować komunię pod dwiema postaciami⁴³.

Podczas tego samego sejmku Rechenberg wraz z Christophem von Hochberg i Hermannem von Czetrtritz zobowiązany został do zastosowania wszelkich środków w celu zażegnania trwającego od 1520 r. w Świdnicy konfliktu pomiędzy radą miasta a miejscowymi cechami⁴⁴.

Po tych wydarzeniach Rechenberg coraz śmielej rozpoczął wprowadzanie luteranizmu w swoich dobrach. Z jego inspiracji i za przykładem, działania takie prowadziła szlachta w całym księstwie głogowskim, obsadzając szkoły i parafie luteranickimi duchownymi oraz przejmując majątki kościelne⁴⁵.

W krótkim czasie promieniującym ośrodkiem myśli protestanckiej w księstwie głogowskim stał się Koźuchów. Początkowo nabożeństwa luteranickie odbywały się tylko w kaplicy zamkowej, jednak wkrótce koźuchowscy luteranie wsparci przez Rechenberga zaczęli przejmować inne miejscowe świątynie. Pierwszą był kościół szpitalny św. Ducha na

Strona tytułowa opublikowanego w 1522 r. kazania Marcina Lutra.

⁴¹ D. Dolański, *op. cit.*, s. 49; T. Andrzejewski, *Rechenbergowie...* (2007), s. 209.

⁴² M. Luther, *Eyn Sendbriff Mar. Luthers vber die frage. Ob auch yemande on glawben verstorben selig werden meuge ec. An Er Hansen von Rechenberg zur Freystad ec.*, Wittenberg 1522.

⁴³ H. Eberlein, *Schlesische Kirchengeschichte*, Ulm-Donau 1962, s. 43; M.C. Spangenberg, *Bd. II*, s. 61; H. Dumrese, E. Dumrese, *op. cit.*, s. 6.

⁴⁴ J. Sinapius, I, s. 113; E. Maleczyńska, *Epoka feudalna od XIV do XVI w.*, [w:] *Historia Śląska*, t.1, cz. II, red. K. Maleczyński, Wrocław-Warszawa-Kraków 1961, s. 195-198.

⁴⁵ J. G. Worbs, *Die Rechte der evangelischen Gemeinden in Schlesien*, Sorau 1825, s. 3; M. Effner, *Geschichte der katcholischen Pfarrei Grünberg in Niederschlesien von ihrer Gründung bis zum Jahr 1840*, Grünberg 1840, s. 84-90.

Przedmieściu Żagańskim, gdzie już od 1522 r. zaczęto odprawiać nabożeństwa. W 1524 r. po śmierci proboszcza, luteranie przejęli koźuchowską parafię i wtedy powrócił do miasta Creising⁴⁶. Rozwijało się także szkolnictwo luterzańskie, które z racji szerokich kontaktów z Melanctonem przyjęło jego koncepcje nauczania. Równocześnie w innych miejscowościach, będących pod wpływem Rechenberga, wprowadzano luterzańskich duchownych. Na większy opór trafił Rechenberg w Bytomiu Odrzańskim, gdzie patronat nad kościołem parafialnym sprawowali augustianie z Żagania. Początkowo luteranie pod opieką Hansa odprawiali nabożeństwa w dawnym kościele szpitalnym św. Jerzego przy Bramie Wierzbnickiej. Pod naciskiem Rechenberga proboszcz na pewien czas opuścił parafię i wraz z zakonnikami wrócił do Żagania, a luteranie przejęli kościół parafialny. Wydarzenie to zapoczątkowało długotrwały konflikt o bytomski kościół, w którym Rechenberg zainteresowany był nie tylko objęciem patronatu nad kościołem, ale także przejęciem uposażenia probostwa⁴⁷.

Kiedy w 1534 r. król Ferdynand I zażądał kategorycznego rozprawienia się z radykalnymi ruchami reformacyjnymi oraz luteranami i nakazał usunięcie luterzańskich duchownych z zajmowanych nieprawnie parafii, Rechenberg objął opieką tych ostatnich w Bytomiu Odrzańskim⁴⁸. Pełnili oni funkcję dworskich duchownych i w ten sposób ominęły ich restrykcje. Postępowanie Hansa wynikało w dużej mierze z chwiejnej postawy biskupa wrocławskiego Jacoba von Salzy wobec ruchu reformacyjnego⁴⁹, a także z faktu przyjaźni, która łączyła dawnego starostę głogowskiego z Rechenbergiem. Biskup nie ukrywał swojej zażyłości z Hansem, który mu kiedyś uratował życie i tym tłumaczyć należy jego bierność w przeciwdziałaniu jego poczynaniom⁵⁰. W 1536 r. opat klasztoru żagańskiego w liście do biskupa w sprawie szerzenia się reformacji, skarżył się na Hansa Rechenberga, że ten zmusza bytomskiego prepozyta do sprawowania sakramentu chrztu w języku niemieckim, uskarżał się także na brak duchownych, którzy mogliby obsadzić parafie. W odpowiedzi udzielonej w 1539 r. biskup nie wy-

⁴⁶ S. J Ehrhardt, *Presbyterologie des evangelischen Schlesiens*, Bd. 3, Liegnitz 1783, s. 326-327; C. Walter, *Geschichte der Stadt Freystadt*, Freystadt 1934, s. 22.

⁴⁷ G. Klepper, *Chronik der evangelischen Kirchgemeinde Beuthen a. Oder*, Beuthen a. Oder 1896, s. 7; W. Barth, *Die Familie von Schönaich und die Reformation*, Beuthen 1891, s. 19; D. Dolański, *op. cit.*, s. 50; T. Dzwonkowski, *W średniowieczu i czasach nowożytnych do końca XVIII wieku*, [w:] *Bytom Odrzański. Zarys dziejów*, red. W. Strzyżewski, Zielona Góra - Bytom Odrzański 2000, s. 67.

⁴⁸ Był to już kolejny wydany przez władcę edykt przeciwko rozszerzaniu się reformacji. W 1528 r. groził zwolennikom nauk Lutera konfiskatą majątków a nawet śmiercią. H. Ziegler, *Die Gegenreformation in Schlesien*, Halle 1888, s. 7; T. Dzwonkowski, *op. cit.*, s. 67.

⁴⁹ A. Sabisch, *Die Bischöfe von Breslau und die Reformation in Schlesien. Jakob von Salza (+1539) und Balthasar von Promnitz (+1562) in ihrer glaubensmässigen und kirchenpolitischen Auseinandersetzung mit den Anhängern der Reformation*, Aschendorf-Münster 1975, s. 55-56; D. Dolański, *op. cit.*, s. 114.

⁵⁰ Biskup Salza nawet w tak fundamentalnej dla Kościoła katolickiego kwestii jak przyjmowanie komunii pod dwiema postaciami nie ganił Rechenberga. K. A. Menzel, *Geschichte Schlesiens*, Bd. I, Breslau 1808, s. 284; C. D. Klopsch, *Geschichte des Geschlechts von Schönaich*, Bd. I: *Die Geschichte Stadt Beuthen und der dazu gehörigen Castellanei bis 1561*, Glogau 1847, s. 39.

powiedział się przeciwko Rechenbergom, ale zalecał opatowi trwanie pomimo przeszkód na parafiach (m.in. w Bytomiu Odrzańskim) i administrowanie nimi tak długo jak tylko można⁵¹. Ostatecznie, dopiero po śmierci Hansa, zakonnicy żagańscy opuścili Bytom, a parafię objął luterński proboszcz, który otrzymał uposażenie już z rąk Franza Rechenberga⁵².

W kwestiach wyznania Hans był ortodoksyjnym luteraninem i przeciwnikiem wszelkich radykalnych ruchów reformacyjnych. Szczególnie niebezpieczny, zarówno dla katolików i luteran, był popularny wśród ludności plebejskiej ruch anabaptystów. W latach 30. XVI w. teren księstwa głogowskiego stał się rejonem szczególnej aktywności tych radykałów społecznych⁵³. Grupa zwolenników ruchu znalazła się w okolicach Kożuchowa i ze wspomnianego już powyżej listu opata żagańskiego do biskupa wrocławskiego wynika, że Hans Rechenberg część z nich uwięził. Lektura listu pozwala przypuszczać, że działania te nie miały tylko charakteru restrykcyjnego, a Rechenberg czynił starania o „nawrócenie” ich na luteranizm⁵⁴.

Zaangażowanie się Hansa w sprawy religijne na Śląsku spowodowało, że rzadziej pojawiał się na dworze w Krakowie i osiadł już na stałe w rodzinnych stronach. Wprawdzie w zachowanej korespondencji sekretarza królewskiego Piotra Tomickiego dostrzec można obecność Rechenberga w latach 1523-1525, a nawet w 1531 r., to czasy jego stałego pobytu na dworze były już raczej przeszłością⁵⁵. Niewykluczone, że jednym z tego powodów były wydarzenia z 1526 r. i jego następstwa. 29 sierpnia 1526 r. pod Mohaczem w bitwie z Turkami zginął król Czech i Węgier Ludwik Jagiellończyk. Tragedia ta zakończyła okres rządów Jagiellonów w tej części Europy, a w wyniku wcześniejszych układów dynastycznych władzę nad Śląskiem i koroną czeską przejęli Habsburgowie. W bitwie tej udział miał wziąć także Hans Rechenberg i zginąć, co błędnie odnotował czeski kronikarz Hagecius⁵⁶. Niewykluczone, że mimo już zaawansowanego wieku wziął udział w tej bitwie, podobnie jak jego starszy brat Nickel mimo wieku uczestniczył w pierwszej obronie Wiednia przed Turkami w 1529 r.⁵⁷

Jako śląski poddany Rechenberg musiał złożyć hołd nowemu władcy. Król Ferdynand I Habsburg chcąc szybko pozyskać dla siebie możnego i wpływowego szlachcica a także doświadczonego wojskowego, już w 1527 r. powołał Hansa

⁵¹ M. Effner, *op. cit.*, s. 81-84, 88-89. Tłum. [w:] *Źródła i materiały do dziejów Środkowego Nadodrza*, red. K. Bartkiewicz, Zielona Góra 1996, s. 45-48. Por. D. Dolański, *Katolicy i protestanci na Śląsku w XVI wieku*, „Rocznik Lubuski” 1997, t. 23, cz. I, s. 20.

⁵² G. Klepper, *op. cit.*, s. 7-8; D. Dolański, *op. cit.*, s. 133.

⁵³ D. Dolański, *Najspokojniejszy kościół...*, s. 87-89.

⁵⁴ *Źródła i materiały...*, s. 46.

⁵⁵ *Acta Tomicianae*, t. VI, VII, XIII, Posnaniae 1857-1913.

⁵⁶ W. Hagecius, *Boehmische Chronica Wenceslai Hagecii: von Ursprung der Boehmen, von ihrer Hertzogen vnd Konige, Graffen, Adels vnd Geschlechter Ankunfft [...] / jetzt aus boehmischer in die deutsche Sprache [...] transferiret und mit einem oerdentlichen Register verfertigt durch Johannem Sandel Zlucicensem*, Bd. 2, Prag 1596, s. 221. Por. J. Sinapius, I, s. 114; W. Strzyżewski, *op. cit.*, s. 167.

⁵⁷ T. Andrzejewski, *Rechenbergowie...* (2007), s. 188.

w skład tajnej rady wojennej oraz powierzył mu misję dyplomatyczną do króla Polski⁵⁸. Jego pobyt w Polsce związany był z konfliktem na Węgrzech między Ferdynandem I a Janem Zápolyą. Wspierany przez Zygmunta I Starego Zápolya, prowadził zaciągi w Polsce do armii węgierskiej. Zadaniem Rechenberga było przekonanie króla Polski do wstrzymania tych działań. W maju 1527 r. Ferdynand I przez Rechenberga przekazał Zygmuntowi oficjalny protest przeciwko organizowaniu pomocy dla Węgrów⁵⁹. Misja ta była z pewnością jedną z trudniejszych, gdyż tym razem reprezentował interesy adwersarza władcy, któremu służył przez większość swojego życia.

Ostatnie lata swojego życia Hans Rechenberg spędził prawdopodobnie na Śląsku, w księstwie głogowskim. Zaangażował się w rozwiązywanie problemów w swoich dobrach i umacnianiu pozycji ekonomicznej rodziny. Mniej był widoczny w życiu politycznym.

W latach 1527-1529 ponownie rozgorzał konflikt między Rechenbergami a konwentem z Przemętu o tereny tzw. Lasu Wijewskiego. Uzyskane wcześniej od jagiellońskich władców Czech nadania potwierdził król Ferdynand I w 1527 r., jednak już rok później Rechenbergowie zostali pozbawieni praw do tych terenów, gdyż reces graniczny przeprowadzony między Rzeczpospolitą a Księstwem Głogowskim pozostawił je poza granicami Śląska. Hans nie pogodził się z tym stanem i próbował bezskutecznie wpłynąć na zmianę niekorzystnego dla niego przebiegu granicy. W trakcie sporu dokonywał zbrojnych wypadów na terytorium Polski, z których musiał się później tłumaczyć przed władzą Śląska⁶⁰.

Również na drodze siłowej próbował zakończyć długotrwały spór z Głogowem o prawa do wyrębu drzew w Puszczy Tarnowskiej. Kiedy Hans w 1529 r. zwrócił się o ponowne rozpatrzenie sprawy do kancelarii królewskiej, ta odrzuciła jego pretensje. Głogowianie w 1534 r. musieli intensywnie korzystać ze swoich uprawnień, skoro Rechenberg powstrzymał ich siłą przed wywozem drewna i skonfiskował konie. Incydent ten spotkał się z ostrą reakcją króla, który nakazał Rechenbergowi zwrot zatrzymanych koni oraz polecił stawić się w Pradze 15 czerwca 1534 r. w celu wyjaśnienia zaistniałej sytuacji. Pomimo to Rechenberg nadal utrudniał miastu wycinękę. Problem odżył ponownie w latach 1536-1537, kiedy w sprawie interweniował królewski komisarz von Dohna, a Hans udzielał pisemnych wyjaśnień królowi jeszcze w styczniu 1537 r. Ostatecznie, rok później kancelaria królewska odrzuciła wszelkie pretensje Rechenbergów i utrzymała wcześniejsze postanowienia⁶¹.

⁵⁸ F. Lucae, *Schlesiens curiose Denkwürdigkeiten oder vollkommene Chronica von Ober- und Niederschlesien...*, Bd. 2, Franckfurt am Mäyn 1689, s. 590.

⁵⁹ W. Pocięcha, *Królowa Bona (1494-1557). Czasy i ludzie Odrodzenia*, t. II, Poznań 1949, s. 344, 436, 567.

⁶⁰ APW, Księstwo głogowskie 1329-1886, Rep. 24, sygn. 53, s. 1-28; T. Andrzejewski, *Rechenbergowie...* (2007), s. 208.

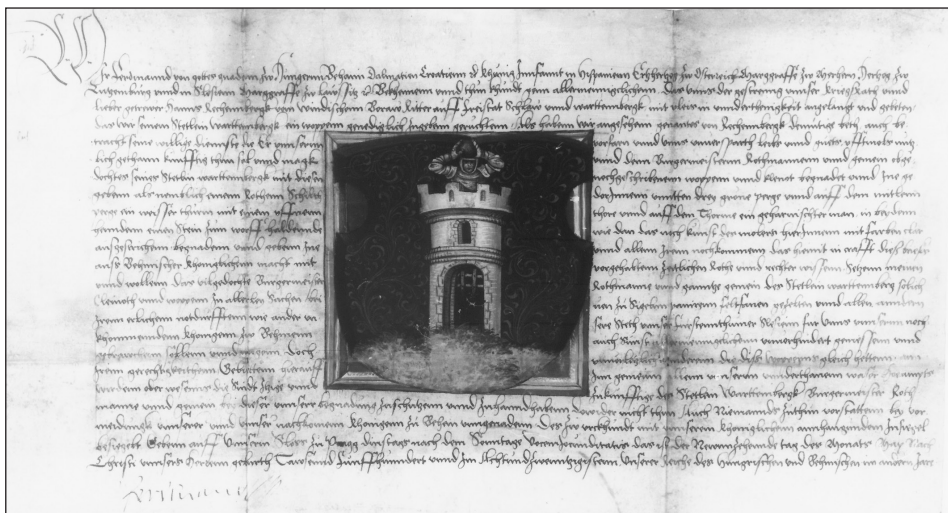
⁶¹ C. D. Klopsch, *op. cit.*, s. 40-41; T. Andrzejewski, *Rechenbergowie...* (2007), s. 168-169.

Niewiele wiadomo, w którym ze swoich majątków ziemskich spędził ostatnie lata swojego życia. Miał do dyspozycji kilka rezydencji, głównie średnio-wieczne zamki w Kozuchowie, Bytomiu Odrzańskim, Otyniu, Sławie i Borowie Polskim. W dwóch ostatnich rezydowali jednak jego bracia. Po śmierci Nickela w 1532 r. stał się jedynym właścicielem siedzib w Otyniu i Sławie. W przypadku rezydencji w Sławie należy przypuszczać, że jeszcze jego brat mógł dokonać przebudowy niewielkiego gotyckiego zamku dla swoich potrzeb. O zakresie tych prac trudno cokolwiek powiedzieć, gdyż siedziba sławskich Rechenbergów do szczętnie spłonęła w XVIII stuleciu.

Najbardziej okazałą rezydencją Rechenbergów w księstwie głogowskim był zamek w Otyniu. Jego budowę przypisuje się właśnie Hansowi. Budowla powstała w miejscu niewielkiego, otoczonego nawodnioną fosą zamku rycerskiego, wzniesionego jeszcze w XV wieku przez ówczesnych właścicieli miasta - rodzinę von Zabeltitz. Nowy renesansowy zamek swoją architekturą miał odzwierciedlać pozycję Rechenberga. Było to założenie czteroskrzydłowe z obszernym dziedzińcem. Północne i zachodnie skrzydła pełniły funkcje mieszkalne, południowe i wschodnie miały charakter gospodarczy. Wejście do zamku prowadziło przez zlokalizowany od północy budynek bramny, przy którym prawdopodobnie znajdowała się wieża. Z przekazów wiemy, że zamek przed przebudową przez zakon jezuitów na przełomie XVII i XVIII wieku posiadał 22 pokoje (w tym 11 sklepionych), 2 duże sale i 9 piwnic. W zabudowaniach gospodarczych mieściły się kuchnia, piekarnia, zbrojownia i stajnia na 15 koni. Zamek miał posiadać własną kanalizację i wodociągi, doprowadzające wodę do kuchni i piekarni. Całość założenia z pewnością otaczała nawodniona fosa. Zbudowana z takim rozmachem rezydencja była pierwszą w tej części księstwa głogowskiego w pełni renesansową siedzibą szlachecką, w której zastosowano tak rozbudowany program użytkowy. W 1536 r. Hans zapisał zamek swojemu kuzynowi Georgowi Rechenbergowi z Borowa Polskiego, a użyte w testamencie słowa określające siedzibę „*Haus Wartenberg mit aller Herrlichkeitt allem Zubehör*” wskazywać mogą na jego bogactwo. Od tego czasu zamek w Otyniu stał się główną siedzibą otyńskiej linii rodu i centrum rozległego majątku ziemskiego. Rezydencja była modernizowana i rozbudowywana przez kolejnych potomków Rechenberga i następnych właścicieli w XVII stuleciu⁶².

Wraz z budową rezydencji Hans czynił starania o podniesienie rangi miasta, w którym zapewne chciał osiąść na stałe. Należy nadmienić, że Otyń w tym czasie był najmniejszym ośrodkiem miejskim na terytorium księstwa głogowskiego, a jednocześnie centrum administracyjnym jednego z największych szlacheckich majątków ziemskich (wraz z miastem w jego skład wchodziło w tym czasie jeszcze

⁶² F. C. Sichel, *Geschichte der Herrschaft Deutsch Wartenberg in Nieder Schlesien vom Jahr 1443 an*, Deutsch Wartenberg 1820, s. 151-152; T. Andrzejewski, K. Motyl, *Siedziby rycerskie w księstwie głogowskim. Zamki i dwory Rechenbergów i Schönaichów*, Nowa Sól 2002, s. 25-32; T. Andrzejewski, *Rechenbergowie...* (2007), s. 244-245.

Wystawiony w 1528 r. na prośbę Hansa Rechenberga dokument herbowy dla Otynia. Oryginał dokumentu przechowywany jest w Archiwum Państwowym we Wrocławiu.

10 wsi i rozległy kompleks leśny po obu stronach Odry). Starania Rechenberga o nadanie Otyniowi właściwej pozycji w księstwie uwiecznione zostały sukcesem, a tego wyrazem było nadanie miastu przez króla Ferdynanda I herbu. Dokument herbowy w obszernej narracji „za zasługi dla Rechenberga i dla podniesienia rangi miasta” został wystawiony 19 maja 1528 r. Był to jeden z pierwszych wystawionych przez nowego władcę Śląska dokumentów herbowych, tym szczególnie, że wydany na prośbę prywatnego właściciela⁶³. Herb nawiązywał do niemieckiej nazwy miasta – Wartenberg (wzgórze wartownicze). Przedstawiał na czerwonym polu zielone wzgórze ze srebrną (białą) wieżą obronną z otwartą bramą i podniesioną kratą. Na wieży postać rycerza w zbroi, który trzyma oburącz nad głową kamień, gotowy do rzutu⁶⁴.

Kwestią dyskusyjną pozostaje nadal sprawa przebudowy zamku w Koźuchowie po 1516 r. Jak już wspomniano, Rechenbergowi przypisuje się zakończenie przebudowy fortyfikacji Koźuchowa, w tym i zamku. Niewykluczone, że przystosowując dawną piastowską warownię do funkcji swojej pierwszej siedziby prowadził w niej jakieś prace budowlane, np. przebudowa domu mieszkalnego oraz kaplicy, w której później odbywały się luterzańskie nabożeństwa, i jak wspomniał cytowany już kronikarz, przygotował sobie nagrobek. Za przebudową

⁶³ APW, Depozyt miasta Otyń 1528-1852, Rep. 132 a, sygn. 1; CDS XXIV, s. 97, nr 1; W. Strzyżewski, *Dokumenty herbowe miast zachodniej i północnej Polski do końca XVIII wieku*, „Studia Zachodnie” 1996, t. 2, s. 37.

⁶⁴ F. Ch. Sichel, *op. cit.*, s. 147; W. Strzyżewski, *Herby miejscowości województwa zielonogórskiego*, Zielona Góra 1989, s. 54; *idem*, *Treści symboliczne herbów miejskich na Śląsku, Ziemi Lubuskiej i Pomorzu zachodnim do końca XVIII wieku*, Zielona Góra 1999, s. 37 i 169.

domu mieszkalnego na zamku przemawia wzmianka z XVIII w., informująca o portalu w budynku zamkowym, na którym znajdować się miała inskrypcja w języku niemieckim – „*Habe ich Hans Rechenberg Ritter auf Freystadt und Slave etc. Biss bauen lassen (Anno Domini ...)*” oraz napisy w języku łacińskim, greckim i hebrajskim⁶⁵. W 2012 r. dzięki odkryciu Zdzisława Szukielowiecza i dra Adama Górskiego – pracownika naukowego Pracowni Epigrafiki Uniwersytetu Zielonogórskiego znaleziono materialny dowód prowadzonych przez Rechenberga prac na zamku. Nie jest to jednak inskrypcja wspomniana przez XVIII-wiecznego kronikarza. W Izbie Regionalnej w Koźuchowie przechowywany jest, pochodzący z zamku, fragment piaskowcowej kamieniarki (długość – 135 cm, szerokość – 32 cm), prawdopodobnie naproża drzwiowego lub portalu. Zachował się na niej fragment inskrypcji (fraktura z elementami minuskuły gotyckiej) o treści:

Ot· be[...] [---] · im · ludowici · rex · Vngarn· vn · [-] / [---] · ich · hanns · rechenberg · ritter · auf · freistat

*Ażeby (...) Ludwik, król Węgier (...) ja, Hans Rechenberg, rycerz na Koźuchowie*⁶⁶

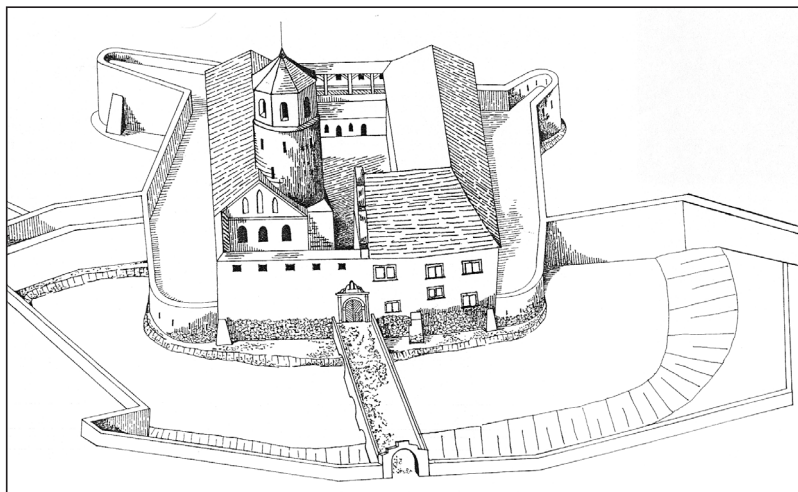

Kamienny detal architektoniczny z inskrypcją przechowywany w Izbie Regionalnej w Koźuchowie.

Umieszczanie tablic fundacyjnych było w renesansie powszechne i wieńczyło zazwyczaj kolejny etap modernizacji siedzib szlacheckich. W tym aspekcie zachowaną inskrypcję na zamku w Koźuchowie należałoby uznać za jedno z pierwszych tego typu renesansowych przedsięwzięć budowlanych na terenie księstwa łęgowskiego.

⁶⁵ G. Förster, *Annalecta Freystadiensia oder Freystädtische Chronika theils aus denen in vielen Jahren gesammelten Miscellaneis Herrn M. Johann Gottfried Axt...*, Lissa 1751, s. 69.

⁶⁶ *Corpus Inscriptionum Poloniae*, t. X, z. 7, *Inskrypcje województwa lubuskiego pod redakcją Joachima Zdrenki*. Powiat nowosolski, oprac. A. Górski, (w druku).

Próba rekonstrukcji zamku w Kozuchowie w 1 połowie XVI stulecia.

Rys. Z. Szukielowicz.

U schyłku życia Hans Rechenberg doczekał się nobilitacji przez króla Czech Ferdynanda I, co czyniło go uprzywilejowanym w strukturze stanowej szlachty głogowskiej. Dokumentem (*Freiherr-Diplom*) wydanym 15 marca 1534 r. w Pradze król nadał mu tytuł *Freiherra* – (wolny pan). Już w średniowieczu tytuł ten związany był z posiadanym lennem – *Herrschaft* i oznaczał pana lennego, który posiadał szerokie uprawnienia sądownicze i władzę zwierzchnią nad poddanyimi. Dyplom nadania tytułu w obszernej narracji wymieniał zasługi Hansa oraz przywileje dotyczące pieczętowania się czerwonym i czarnym woskiem oraz prawa odnośnie posiadanych przez niego dóbr ziemskich. Zwyczajowo w dokumentach tego typu określano, jakiego lenna dotyczył tytuł. Hans otrzymał tytuł *Freiherrn zu Schlaw und Wartenberg* (wolny pan na Sławie i Otyniu). Tytuł ten był dziedziczny zarówno w linii męskiej jak i żeńskiej⁶⁷. Znany jest wizerunek herbu jakim posługiwał się Hans. Nie odbiegał on od pozostałych herbów, których używali członkowie rodu. Początkowo godło herbu przedstawiało głowę barana na tarczy, z czasem w klejnocie pojawił się wizerunek wspiętego połu barana⁶⁸. W najstarszej znanej dziś barwnej formie herb Rechenbergów zachował się w dawnym kościele franciszkańskim w Görlitz. Na malowanym na drewnie epitafium Melchiora Rechenberga umieszczono scenę Sądu Ostatecznego i postać zmarłego ukazanego w zbroi oraz herb przedstawiający w czerwonym polu tarczy

⁶⁷ Odpis dyplomu Hansa Rechenberga umieszczony został w dyplomie nobilitacyjnym Melchiora Rechenberga ze Sławy w 1612 r., publikowany w: H. Rechenberg, *Beiträge zu einer Geschichte der Familie Rechenberg unter Mitbenutzung einiger die keltische Sprache behandelnder Schriften sowie vieler, aus früheren Jahrhunderten, im Kön. Sächs. Hauptstaats=Archiv aufbewahrter Akten*, Dresden 1903, s. 65-67.

⁶⁸ Ewolucję znaku herbowego występującego na pieczęciach rodowych z lat 1352-1508 przedstawił w swojej pracy H. Rechenberg, *op. cit.* s. 9-10.

Herb Hansa von Rechenberga
w kościele zamkowym w Wittenberdze.

czarną głowę barana z żółtymi (złotymi) rogami. W klejnocie herbu natomiast – srebrny hełm zwieńczony złotą koroną i połu czarnego barana, labry czerwone z czarnym podbiciem. Taki sam wizerunek herbu z podpisem *Hans von Rechenberg* zamieszczono później na balustradzie chóru w kościele zamkowym w Wittenberdze. W galerii herbowej umieszczonej w świątyni wizerunek herbu Rechenberga znalazł się pośród innych, zasłużonych dla rozwoju luteranizmu przedstawicieli szlachty.

Hans nie pozostawił po sobie potomka męskiego. Ożenił się bardzo późno, wiemy, że jego wybranką była Zofia von Kittlitz. Informacja o zawarciu tego związku dopiero w 1528 r. nie jest jednak pewna. Z tego związku narodziły się dwie córki – Anna i Barbara. W tym czasie Rechenberg mógł mieć 50-60 lat. Córki wyszły za mąż już po śmierci ojca. Annę wydano za Melchiora Rechenberga w 1544 r. Na zawarcie tego związku między bliskimi krewnymi (była ciotką męża) dyspensy udzielił papież Grzegorz XI⁶⁹. Anna zmarła podczas porodu córki (Barbary) w 1546 r. Druga córka Hansa, Barbara, wydana została natomiast za polskiego magnata Wacława Leszczyńskiego z Leszna (ślub odbył się w 1549 r.)⁷⁰. Związek ten nie doczekał się potomstwa. Po śmierci Leszczyńskiego (ok. 1566 r.) wyszła ponownie za mąż za Jana Rozdrażewskiego, późniejszego kasztelana poznańskiego. Zmarła około 1590 r.⁷¹

Brak męskiego potomka wymusił na Rechenbergu zadysponowanie swoim wielkim majątkiem. Już w końcu średniowiecza, pozyskując kolejne dobra ziemskie, Rechenbergowie zabezpieczali ich własność nie tylko uzyskiwaniem właściwych potwierdzeń od władców, lecz także specjalną formą nabycia. Majątki uzyskiwali najczęściej jako dobra wspólne braci (w przypadku Hansa wspólnie z bratem Nickelem), co w przypadku nagłej śmierci jednego z właścicieli wykluczało traktowanie ziemi jako pozostawionego lenna, które przechodziło na własność władcy. Taki status regulowały specjalne przywileje, np. w latach 1515 i 1521 wspólnotę w pieniądzach, dobrach i klejnotach Hansa i Nickela Rechenbergów zatwierdzał starosta

⁶⁹ CDS XXIV, s. 85, nr 92.

⁷⁰ W. Dworzaczek, *Genealogia*, Warszawa 1959, tabl. 119; CDS XXIV, s. 85-86, nr 95.

⁷¹ *Teki Dworzaczka*, Biblioteka Kórnicka PAN, http://teki.bkpan.poznan.pl/index_regesty.html: 457 (Nr. 5); 8 (Nr. 200); 27 (Nr. 200); 3909 (Nr. 34); 8225 (Nr. 934).

głogowski i biskup wrocławski⁷². Również zasady dziedziczenia dóbr w rodzinie regulowały osobne akty prawne. W zatwierdzonym w 1508 r. rodzinnym recesie ustalono, że dopuszcza się możliwość dziedziczenia dóbr przez kobiety dopiero w przypadku śmierci wszystkich krewnych w linii męskiej. Zapisy te były potwierdzane przez kolejnych członków rodu i ustaliły zasady dziedziczenia w rodzinie na prawie całe stulecie⁷³.

Sporządzonym w 1536 r. testamentem Hans rozporządził swoim majątkiem, dzieląc go między męskich członków rodu. Brat Klemens otrzymał Sławę, która później miała przejść na jego synów, bratankowie Melchior i Franz zatrzymali Bytom Odrzański i Siedlisko, Georg z Borowa Polskiego natomiast – dobra otyńskie. Siostrzeńcowi Melchiorowi Gersdorfowi zapisał dożywotnio Gołaszyn, Popęszyce i część Nowego Miasteczka, które później miały zostać przekazane pozostałym męskim krewnym Rechenbergów⁷⁴. Zapisy testamentowe po śmierci Hansa weszły w życie bez przeszkód. Odziedziczone przez spadkobierców dobra ziemskie stały się podstawą gospodarczego funkcjonowania kilku linii rodu Rechenbergów w 2 połowie XVI i na początku XVII stulecia.

Ponieważ stworzony przez Rechenbergów system dziedziczenia praktycznie uniemożliwiał dziedziczenie przez kobiety otrzymywały one najczęściej bogate uposażenie za życia swoich mężów, a córki znaczne dotacje testamentowe, których wykonanie spoczywało na męskich spadkobiercach dóbr. Hans Rechenberg już w roku 1528 zapisał swojej żonie jako dożywotnie uposażenie 900 marek głogowskich z dochodów płynących ze wsi Niodoradz⁷⁵. W testamencie męża Zofia otrzymała także 1000 guldenów węgierskich rocznej pensji i prawo do korzystania z zamków w Otyniu i Sławie. W tym samym dokumencie córkom Annie i Barbarze uczynił zapis w wysokości 6000 guldenów węgierskich, co na ówczesne warunki było kwotą znaczą (należy wspomnieć, że za zakupiony 20 lat wcześniej majątek otyński uiszczył do kasy królewskiej 7000 guldenów)⁷⁶.

Hans von Rechenberg zmarł 9 listopada 1537 r. podczas kolejnego pobytu w Pradze. Jego ciało przewieziono do Koźuchowa i tutaj pochowano. Z zapisów kronikarskich wiemy, że w ostatniej drodze właścicielowi lenna zamkowego towarzyszyło wielu mieszkańców miasta. Do dzisiaj nie ustalono miejsca jego pochówku. W miejscowym kościele parafialnym nie zachowało się żadne epitafium jemu poświęcone. Prawdopodobnie został pochowany w kaplicy zamkowej, którą przebudował do celów nowego obrządku luterańskiego. Niestety, kaplicę rozebrali na początku XVIII wieku karmelici, którzy po zakupie zamku na jej miejscu wzniesli nową świątynię. Niewykluczone, że podczas przebudowy zatarte zostały ślady

⁷² CDS XXIV, s. 82, nr 72; s. 83, nr 80.

⁷³ T. Andrzejewski, *Rechenbergowie...* (2007), s. 96.

⁷⁴ *Rechenbergische Testamenta*, [w:] *Rechenberg Privilegia...*, s. 147-152; T. Andrzejewski, *Rechenbergowie...* (2007), s. 98; W. Rechenberg, *Die Familie von Rechenberg...*, s.97-98.

⁷⁵ CDS XXIV, s. 84, nr 87.

⁷⁶ F.Ch. Sickel, *op. cit.*, s. 13. CDS XXIV, s. 85-86, nr 95.

pochówku prekursora reformacji w księstwie głogowskim⁷⁷. Zachował się tylko, wspomniany już wcześniej, fragment kamieniarki z imieniem Rechenberga.

Pamięć o rycerzu z Kożuchowa, dworzaninie i żołnierzu kilku władców europejskich przełomu średniowiecza i ery nowożytnej przetrwała nie tylko w zapiskach kronikarzy, ale także w tradycji ludowej. Kilka stuleci później utrwalili ją także bracia Grimm w opowiadaniu *Des Rechenbergers Knecht*⁷⁸.

Wykaz skrótów:

APW – Archiwum Państwowe we Wrocławiu
APZG – Archiwum Państwowe w Zielonej Górze
BUZ – Biblioteka Uniwersytetu Zielonogórskiego
CDS – Codex diplomaticus Silesiae
LUBS – Lehns-und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer
in Mittelalter
MRPS – Matricularum Regni Poloniae summaria
SAB – Staatsarchiv Bückeburg
SRS – Scriptorum Rerum Silesiacarum
SRP – Scriptorum Rerum Prussicarum

⁷⁷ T. Andrzejewski, Z. Szukielowicz, *Zamek w Kożuchowie...*, s. 43.

⁷⁸ W. K., H. Grimm, *Deutsche Sagen*, Kassel 1816-1818, nr 175.